

Мар'ян СЛІПАК

МИКОЛА ХМІЛЬОВСЬКИЙ – ВИДАТНИЙ ДІЯЧ УГКЦ І ВОЮЮЧОЇ УКРАЇНИ

Отець Микола Хмільовський належить до числа тих діячів, котрі попри велику заслугу перед Україною і досі залишаються невідомими широкому загалу українців. Значною мірою це пояснюється тими обставинами, у яких йому доводилося працювати, а також специфікою тої роботи, яку він виконував. Тому біографія Миколи Хмільовського ще потребує належного вивчення.

Народився Микола Хмільовський у селянській сім'ї 18 травня 1880 року в селі Покропивна, що на Тернопільщині. Незважаючи на матеріальну скруту, батьки постановили дати добру освіту своєму сину. Навчатись йому було легко, і 1901 року він стає студентом теологічного факультету Львівського університету. Закінчивши його, Микола Хмільовський одружується з Софією Підсонською, а згодом виїжджає до Відня продовжувати теологічні студії. У 1907 році він став священником¹. Цього ж року подружжя Хмільовських перебирається у Золочів, де о. Микола стає членом “Просвіти”, Українського Педагогічного Товариства, а також активним учасником громадсько-політичного життя Золочівщини. Тут він обіймає посаду катехита місцевих шкіл і державної гімназії. В період з 1913 по 1917 роки о. Хмільовський очолював Золочівську школу ім. Маркіяна Шашкевича². Подальше керування цією школою перервала Перша світова війна. Його вихованці зголошуються добровольцями до Легіону УСС, який розглядали, як основа майбутньої української армії в боротьбі за незалежність України. Отець Хмільовський теж прагне потрапити до цієї формації. У листі до В. Старосольського, який займався формуванням Легіону УСС, він пише: “[...] голоситься ще один воїн, а то

о. Микола Хмільовський

¹ Львівські архієпархіальні відомості. – Львів. – 1907. – 25 лютого. – № 2.

² Золочівщина: її минуле і сучасне. – Нью-Йорк–Торонто–Канбера, 1982. – С. 223.

сам я”³. Швидко просування російської армії та короткочасний арешт не дали йому повною мірою використати своє священниче покликання⁴.

Під час національно-визвольних змагань 1918–1919 років Микола Хмільовський без вагань вступає у IV Золочівську бригаду УГА, де обіймає становище полевого духівника⁵. Після поразки молодіої ЗУНР він разом з основними силами УГА переходить Збруч. На Наддніпрянській Україні о. Хмільовський далі служить у війську, проводить зустрічі з високими військовими чинами, такими як полковник Степан Чмелик, генерал Мирон Тарнавський, Головний отаман УНР Симон Петлюра тощо.

Після повернення М. Хмільовського в Галичину, окупаційна влада арештовує його за антипольську діяльність і відправляє в концтабір Пікуличі⁶. Звільнившись, він перебрався до Львова, де на короткий час став адміністратором Преображенської церкви. Невдовзі він виїжджає у Золочів, де займається створенням української гімназії “класичного типу” Товариства “Рідна школа”. У 1921 році о. Хмільовський стає її директором⁷. Аналізуючи причини поразки українського національно-визвольного руху, він доходить висновку, що однією з найважливіших була недостатня кількість національно свідомих кадрів. Передбачаючи подальшу боротьбу українців за створення власної національної держави, о. Хмільовський береється виправити цей недолік. У цій справі Золочівській гімназії відводиться роль кузні майбутньої національної еліти. З часом, у плані навчання і виховання гімназія стає одним із найкращих навчальних закладів Галичини. Її вихованцями були Роман Кравчук, Степан Галамай, Василь Кук та багато інших. У списках гімназистів трапляється ім’я Василя Івахіва, можливо, того самого чільного діяча визвольного руху на Волині, оспіваного у пісні “Гей на півночі на Волині”.

Окрім цього, о. Хмільовський опікується пластунами ХХІІІ куреня ім. І. Богуна, який діяв при Золочівській гімназії. Значну увагу приділяв боротьбі з промосковським “Сельробом”, який намагався ширити свій вплив у Галичині.

Золочівська гімназія непокоїла польську владу, і та намагалась обмежувати діяльність навчального закладу. Чинили тиск на викладачів, проводили поліцейські обшуки у приміщеннях гімназії.

У 1930 році о. Хмільовський захворів. Хворобу зумовили його попередня активна діяльність, а також слабке від народження здоров’я.

³ Центральний державний історичний архів у м. Львові. – Ф. 360. – Оп. 2. – Спр. 567. – Арк. 15.

⁴ Шухевич Ю. Отець Микола Хмільовський // Христос наша сила. – Львів. – 1995. – Червень 1995. – № 6.

⁵ Лебедович І. Полеві духовники УГА. – Вінніпег, 1963. – С. 86.

⁶ Нова Рада. – Львів. – 1920. – 3 березня. – № 46.

⁷ Золочівщина... – С. 614.

Він пішов у відпустку, а після повернення, його вже не допустили до керування гімназією. Польська влада поставила ультиматум: “Або Хмільовський піде з керівництва, або буде закрито гімназію”⁸. Щоби зберегти навчальний заклад, о. Хмільовський був змушений зректись посади директора. Звістка про підступ влади розлетілася блискавкою. Про це писали провідні українські часописи, які звеличували о. Хмільовського як педагога і створену ним гімназію та обурювалися свавіллям шкільної влади. Прощання з отцем-директором перетворилося у грандіозну маніфестацію усіх українців Золочева.

Наприкінці 1931 року о. Хмільовський з родиною перебирається у село Мшана біля Львова, де йому було надано парафію. Тут він проводить релігійну і культурно-освітню діяльність, розпочату попереднім парохом о. Л. Січинським. Жодне засідання місцевих осередків “Просвіти”, “Сільського Господаря”, “Сокола”, “Союзу Українок”, “Рідної Школи”, “Відродження” не обходилося без його участі. Своім ентузіазмом, невичерпною енергією він запалював мшанців до самовідданої праці в ім’я України. Результати цієї діяльності повною мірою проявились у 1940–1950-х роках ХХ століття.

З 1931 року о. Хмільовський також працював, а у 1932–1939 роках очолював гімназію, створену при Малій духовній семінарії у Львові⁹. Тут він теж себе показує як талановитий педагог і організатор. Зокрема, 1933 року він був одним з організаторів велелюдного з’їзду Українська Молодь Христові. У 1934 році М. Хмільовський знову зазнає переслідувань з боку польської влади. Він був покараний судом за те, що всупереч застереженню поліції організував посвячення стрілецької могили у селі Суховоля.

У 1937 році о. Хмільовський пише брошуру під назвою “Коли ті замовчать, каміння заговорять”, у якій гостро засуджує асиміляційну політику польської влади і закликає українців зберігати національну ідентичність у боротьбі за самостійну українську державу.

Цього ж року М. Хмільовський мав стати парохом у місті Золочеві, але через численні погрози місцевих поляків, митрополит Андрей Шептицький порадив йому відмовитися від парафії. Він надалі залишався в Мшані¹⁰. Самовіддана праця о. Хмільовського не залишалася непомітною. У середині 1930-х років його призначили радником Митрополичої Консистерії та членом митрополичого суду¹¹. На початку 1940-х років о. Хмільовський був іменований каноніком.

⁸ *Нова Зоря*. – Львів. – 1931. – 12 березня. – № 18.

⁹ *Золочівщина*... – С. 614.

¹⁰ *Лебедович І. Полеві духовники УГА*. – С. 57.

¹¹ *Львівські архієпархіальні відомості*. – 1933. – 15 квітня. – № 4.

У 1944 році з приходом у Західну Україну окупаційної советської влади починається тихий наступ на УГКЦ, який після смерті митрополита Андрея Шептицького набуває шалених обертів. Новообраного митрополита Йосипа Сліпого разом з іншими ієрархами заарештовано. Починається тотальне переслідування греко-католицького духовенства.

У цих складних умовах, 1945 року, в Соборі Св. Юра відбувається таємне засідання капітули, на якому було обрано нове керівництво УГКЦ¹². На підставі рішення засідання капітули, починаючи з 1946 року, впродовж кількох років УГКЦ очолював М. Хмільовський.

Рішення т. зв. Львівського Собору від 1946 року про ліквідацію УГКЦ о. Хмільовський визнав недійсним. А пропозицію голови Ініціативної групи Гавриїла Костельника перейти у православ'я він рішуче відкинув.

У цей час о. Хмільовський активізує діяльність серед духовенства, спрямовану проти з'єднання з РПЦ. Йому особисто вдалося повернути кількох священників, які піддалися московській пропаганді. Він пише листівки, спрямовані проти Ініціативної групи Г. Костельника під заголовками "Людам доброї волі (Кілька думок під розвагу)" та "Голос людей з кіл котрі живуть легально"¹³. Підписав їх отець не власним ім'ям, а псевдонімом "Аксіос" ("Достойний").

Микола Хмільовський провів низку заходів задля згуртування тих священників, які залишилися вірними присязі. Сам отець різко висловлювався не лише проти тих, хто перейшов у московське православ'я, але й проти тих, які у цей час не проводили активного душпастирського життя. О. Хмільовський знаходить час і можливість надати фінансову та трудову допомогу тим єпископам і священникам, які були вже заарештовані. Зокрема, митрополиту Йосипу Сліпому, єпископу Миколаю Чарнецькому, архимандриту Климентію Шептицькому та іншим. Його стараннями було налагоджено чіткий механізм діяльності катакомбної УГКЦ, яка всупереч переслідуванням провадила свою діяльність.

Гімназія у м. Золочеві. Прощання з директором о. М. Хмільовським. Березень 1931 р.

¹² Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області (далі – Архів УСБУ ЛО). – Спр. П-35073 на Хмільовського М. І.

¹³ Там само.

У середині 1940-х років було встановлено зв'язок між о. Хмільовським і Проводом ОУН¹⁴. За деякими матеріалами, о. Хмільовський був членом УВО з часу її заснування, а відтак членом ОУН. Перебуваючи у 1919–1920 років у Східній Україні, він мав нагоду на власні очі побачити діяльність усіх українських урядів, до складу яких входили та їх очолювали представники різноманітних соціалістичних партій. Їхні політичні програми дещо різнилися між собою, але усіх їх об'єднувала відсутність дисципліни, а відтак неспроможність домогтися значних політичних здобутків. З цього часу о. Хмільовський вирішує поєднати своє майбутнє з УВО–ОУН, котру насамперед вирізняла організаційна дисципліна, без якої годі було думати про незалежну Україну.

У Мшані він таємно зустрівся з шефом Штабу УПА Олексою Гасиним, Крайовим Провідником Львівського Краю Зиновієм Тершаковцем, Головним Командиром УПА Романом Шухевичем¹⁵. Листи на ім'я Шухевича о. Хмільовський підписував цифрою “100”. В одному з таких листів він дуже високо характеризував діяльність УПА, пишучи: “[...] нам треба свято дорожити нею, бо я свято вірю, що УПА є здоровим ядром з якого повстане життя”.

Використовуючи канал зв'язку ОУН, М. Хмільовський неодноразово відправляв у Ватикан інформацію про становище катакомбної УГКЦ¹⁶.

У 1948 році о. Хмільовський був кооптований у члени УГВР. У цьому органі воюючої України він посідав одну з керівних посад, його підпис стоїть першим під документом “Звернення воюючої України до всієї української еміграції”. З метою конспірації він підписався псевдонімом – “Микола Лаврівський”¹⁷.

3 квітня 1950 року о. Хмільовського було заарештовано органами МГБ¹⁸. На допитах, які тривали нерідко цілу ніч він тримався мужньо. Він не заперечував своєї антибільшовицької діяльності, спрямованої на здобуття незалежної України і збереження життєдіяльності УГКЦ.

Відвертість отця ОСО при МГБ ССРСР “оцінило” терміном позбавлення волі на 10 років з конфіскацією майна¹⁹.

30 листопада 1951 року о. Хмільовського відправляють у Верхне-Уральську в'язницю. Згодом його везуть у Москву, де пропонують за зраду УГКЦ сан архієпископа РПЦ. Цю пропозицію о. Хмільовський з обуренням відкинув²⁰. Після цього його відправляють у Владимирську

¹⁴ Кук В. Отець канонік. Член УГВР // Ратуша. – 1992. – 16 квітня – № 39.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-35073 на Хмільовського М. І.

¹⁷ Звернення воюючої України до всієї української еміграції. – Торонто, 1953. – С. 15.

¹⁸ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-35073 на Хмільовського М. І. – Арк. 4.

¹⁹ Там само. – С. 287.

²⁰ Шухевич Ю. Отець Микола Хмільовський...

в'язницю, де він перебував аж до звільнення. 27 жовтня 1954 року на підставі рішення Володимирського облсуду М. Хмільовського було звільнено²¹. Він повертається у село Мшана і провадить таємно душпастирську діяльність. Проте і тут органи влади пильно стежать за ним. Так зокрема, 1955 року секретар Львівського обкому КПУ М. Лазуренко повідомив ЦК КПУ інформацію про повернення із заслання і діяльність о. Хмільовського у Мшані.

Останні роки життя о. Хмільовський хворів. Хворобливість була постійним супутником його життя, починаючи з дитинства. Але брак фізичного здоров'я повною мірою компенсувався здоровим духом. Та життєвий шлях Миколи Хмільовського добігав кінця. 2 травня 1963 року на 83 році життя він пішов у вічність.

Свого часу один із великих сказав: “Кожний мур настільки сильний або слабкий, наскільки сильний або слабкий дух його оборонців”. Україна залишилася нескореною і після тривалої боротьби здобула незалежність тому, що дух її оборонців був таким сильним, як у Миколи Хмільовського.

²¹ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-35073 на Хмільовського М. І. – Арк. 286а.